

Ο ποιμένας και ο άρρωστος

Του Αιδεσιμολογιωτάτου Πρωτοπρεσβυτέρου

π. ΣΤΑΥΡΟΥ ΚΟΦΙΝΑ

Η παρουσία του ιερέως στο νοσοκομείο συμβολίζει emphaticά τη σύγκρουση που έχουμε περιγράψει. Ο ιερέυς αντιπροσωπεύει τη μυστικιστική και την υπέρλογη πλευρά του ανθρώπου που ζητάει παρηγοριά και ελπίδα κάπου αλλού πέρα από την επιστημονική και τεχνολογική εικόνα που τα σύγχρονα ιατρικά κέντρα θέλουν να προβάλλουν. Στις κρίσιμες στιγμές για τον άρρωστο, ο ποιμένας συμβολίζει την ελπίδα για ζωή και για το προσωπικό συμβολίζει την Θεία φώτιση. Εκτός απ' αυτές τις «κρίσιμες στιγμές», η παρουσία του ιερέως συμβολίζει την πραγματικότητα του πεπερασμένου της ανθρώπινης υπάρξεως και τις ατέλειες και τους περιορισμούς της ιατρικής επιστήμης, κάτι που τον εμποδίζει πολλές φορές να γίνει ένας στενός συνεργάτης του προσωπικού ή ένας στενός συμπαραστάτης του αρρώστου. Η θέση του ιερέως είναι μια θέση με πολύ μοναξιά. Ο Heijer Faber στο βιβλίο του «Ποιμαντική φροντίδα στο σύγχρονο Νοσοκομείο» συγκρίνει αυτά τα συναισθήματα της εντάσεως και της μοναξιάς με τα συναισθήματα του παλιάτσου ενός τσίρκου. «Ο παλιάτσος έχει ένα ιδιαίτερο λειτούργημα. Βάζει τα πράγματα σε μια προοπτική. Δείχνει ότι υπάρχουν άλλες απόψεις στη ζωή εκτός από τις εντυπωσιακές πραγματικότητες, όπως η τεχνολογία και η επιστήμη. Ο παλιάτσος αντιπροσωπεύει μια άποψη της ζωής που είναι απαραίτητη για να γίνει η ζωή υποφερτή. Έχει το δικό του μήκος κύματος, το δικό του πρότυπο... Για τον παλιάτσο, το κοινό είναι κάτι παραπάνω από ένα αντικείμενο της τέχνης του, όπως συμβαίνει για τους άλλους καλλιτέχνες του τσίρκου. Ο παλιάτσος έχει συνάφεια με το κοινό στις ακραίες καταστάσεις της υπάρξεώς μας, όπως η θλίψη, το παράλογο, οι αποτυχίες... Ενώ είναι μέσα σε όλα που γίνονται, είναι μόνος του σε όλα που κάνει και αντιπροσωπεύει». Αυτή η σύγκριση μεταξύ του παλιάτσου στο τσίρκο και του εφημέριου του νοσοκομείου είναι ιδιαίτερα ζωντανή για τον Ορθόδοξο ποιμένα, που με την εξωτερική του εμφάνιση έρχεται σε οξεία αντίθεση με το δυτικό και «επιστημονικό» περιβάλλον του σύγχρονου νοσοκομείου. Όμως, αυτή η αντιθετική εικόνα είναι αυτό που κάνει τη θέση του ποιμένος τόσο δυναμική και χαρισματική.

Ο ποιμένας, η διακονία του και η χαρισματική του παρουσία εντός του θεραπευτικού περιβάλλοντος δεν θα έπρεπε να είναι αποχωρισμένα από τον άρρωστο, αλλά θα έπρεπε να χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη και την καλλιέργεια μιας θεραπευτικής σχέσεως με αυτόν. Ίσως αυτό να ακούγεται σαν κοινοτυπία, αλλά είναι ανάγκη να τονισθεί γιατί όλοι εμείς που υπηρετούμε σαν εφημέριοι σε νοσοκομεία το ξερνάμε πολύ συχνά. Αυτό μπορεί να συμβαίνει επειδή είναι πιο εύκολο για τον εφημέριο του νοσοκομείου να είναι ένας καλός λειτουργός ή τελετάρχης σε επίσημες εορτές, ή να παριστάνει τον «καλό παπά» που συζητάει φιλοσοφικά θέματα ή να είναι ο εξομολόγος για ένα «εκλεκτό» ποίμνιο απ' το νοσηλευτικό προσωπικό, αντί να παραστέκει με συμπάθεια και κατανόηση σε κάποιον που είναι κατάκοιτος και αγωνίζεται να επιζήσει. Για να μπορεί ένας ποιμένας να το κάνει αυτό όμως, πρέπει να έχει μια επαρκή κατανόηση για το τι αισθάνεται ο άρρωστος μέσα στην ψυχή του και πρέπει να ξέρει πώς ο ίδιος αντιμετωπίζει το δικό του ανθρώπινο πόνο.

Μαζί με το σωματικό πόνο ο άρρωστος βιώνει απώλεια και αποχωρισμό. Απλώς και μόνο επειδή είναι άρρωστος και βρίσκεται σε ένα νοσοκομείο, περιορίζεται ο χώρος του και η κινητικότητά του και του έχει αφαιρεθεί ο έλεγχος του φυσικού και διαπροσωπικού του περιβάλλοντος. Το κομοδίνο του χρησιμοποιείται και για άλλους σκοπούς. Το κρεβάτι του δεν είναι το δικό του κρεβάτι. Διάφοροι άνθρωποι του μιλάνε και του απευθύνουν προσωπικές ερωτήσεις πολύ συχνά μάλιστα χωρίς να κτυπήσουν την πόρτα πριν να μπουν στο δωμάτιό του. Δεν μπορεί να διαθέσει όπως θέλει το χρόνο του καθώς τον οδηγούν βιαστικά κάθε τόσο για να τον υποβάλλουν σε διάφορες εξετάσεις. Τον ξυπνούν συχνά τα βογγητά και οι αναστεναγμοί των άλλων αρρώστων μαζί με τους θορύβους που κάνει το προσωπικό. Δεν μπορεί να δέχεται τις επισκέψεις των μελών της οικογένειάς του όταν θέλει.

Δέχεται την «εισβολή» συρίγγων, θερμομέτρων, ακτίνων, για να μην αναφέρουμε τα χειρουργικά εργαλεία που μπαίνουν μέσα του ή πάνω του και του δίνουν το αίσθημα ότι έχει χάσει τον έλεγχο του κορμιού του. Όπως πολλοί άρρωστοι μου λένε: «Δεν μπορώ να πάω στο αποχωρητήριο όπως και όταν θέλω». Αυτή η κατάσταση φέρνει στον άρρωστο τη μεγαλύτερη δυνατή η απώλεια της επικοινωνίας. Όπως πολύ ωραία περιγράφει κάποιος «δεν μπορείς να πας στους φίλους και συγγενείς σου για συντροφιά, πρέπει να έλθουν αυτοί σε σένα και τις πιο πολλές φορές δεν έρχονται».

Στην αστική κοινωνία είναι πιο δύσκολο να υποφέρει κανείς αυτές τις απώλειες εξ αιτίας των μεγάλων αποστάσεων. Ένας πατέρας δυο παιδιών αφήνει την οικογένειά του και τη δουλειά του στην Κρήτη, γιατί έχει ανάγκη από τεχνητό νεφρό. Μια μητέρα αφήνει τον εργαζόμενο άντρα της με ένα παιδί είκοσι μηνών, γιατί την χτύπησε ένα αυτοκίνητο και έχει ανάγκη νευροχειρουργικής επεμβάσεως. Μια ηλικιωμένη γυναίκα που έπαθε καρδιακή προσβολή, αναγκάζεται να αφήσει την ήσυχη ζωή του χωριού της, για να ζήσει με το παιδί της και τα εγγόνια της στριμωγμένα σ' ένα τριάρι μέσα στο θόρυβο της πόλεως.

Όταν κάποιος δοκιμάζεται από τέτοιες περιστάσεις, τότε αισθάνεται τη μοναξιά που συνοδεύει τον πόνο.

Μοιάζει με τον Ιώβ, που είπε «αλλογενής ήμην», σε σχέση με την οικογένεια και τους φίλους του (Ιώβ 19: 30-20) και τον παραλυτικό που είπε «άνθρωπον ουκ έχω» (Ιωάν. 5: 7). Τότε αρχίζει να διερωτάται «Γιατί εγώ;», γιατί αισθάνεται ότι υφίσταται μια παράλογη και άδικη επίθεση που του προκαλεί οργή και αγανάκτηση (Ιώβ 3: 10). Καταλαβαίνοντας τις ανθρώπινες αδυναμίες του, αισθάνεται ταπεινωμένος και ένοχος και ψάχνει για να βρει παρηγοριά και έναν τρόπο να συμβιβασθεί με τον εαυτό του και με τον Θεό (Ιώβ 7: 10). Απογυμνωμένος από την ταυτότητά του και την αυτοεκτίμησή του, ροσπαθεί να βρει την ελπίδα που έχει χάσει και να επανακτήσει αυτό που καταστράφηκε (Ιώβ 19: 9-10). Όλες αυτές οι προσπάθειες είναι μόνο μια συνέχεια των ψυχικών αγώνων και δυσκολιών που προηγήθηκαν της νοσηλείας και απετέλεσαν το έδαφος της αρρώστειας.

Το πρόβλημα για τον ποιμένα είναι εάν ο ίδιος θα γίνει μια προέκταση της μοναξιάς και της απελπισίας που αισθάνεται ο άρρωστος ή εάν θα τον βοηθήσει να επανακτήσει την ελπίδα και να αποκαταστήσει επικοινωνία με το περιβάλλον του. Ο ποιμένας μπορεί, είτε να γίνει μια προέκταση της αποπροσωποποίησης της σύγχρονης ιατρικής ή μπορεί να βοηθήσει την ιατρική να γίνει πιο ανθρώπινη και το νοσηλευτικό περιβάλλον πιο υποφερτό. Ιδιαίτερα ο ποιμένας μπορεί να κάνει τον άρρωστο να αισθάνεται μεγαλύτερη την απόσταση που τον χωρίζει από τη χάρη του Θεού, ή μπορεί να γίνει ένας πραγματικός πνευματικός οδηγός και συνοδός που θα βοηθήσει τον άρρωστο να δει τη ζωή του κάτω από το φως της Θείας Χάριτος.

Το ακόλουθο παράδειγμα διευκρινίζει όσα ανέφερα παραπάνω:

- (Όταν χτύπησα την πόρτα της Κυρίας Χ άκουσα): Ναι.

- (Όταν άνοιξα την πόρτα της είπα): Χαίρετε. Εγώ είμαι ο παπά-Σταύρος ο ιερέυς του νοσοκομείου. Θα μπορούσα να σας δω για λίγο;

- Ναι, περάστε.

- Το όνομά σας;

- Ελένη Χ. (Ήταν περίπου 65 χρονών). Γιατί με επισκέπτεσθε; Τι θέλετε; Θα πεθάνω;

- Όχι... όχι... Εγώ είμαι ο ιερέυς του νοσοκομείου και προσπαθώ να επισκεφθώ όλους τους ασθενείς, όχι μόνο τους ετοιμοθάνατους.

- Δεν νόμιζα ότι επρόκειτο να πεθάνω, αλλά για να με επισκέπτεσθε εσείς, τότε... Είχα προβλήματα με τα μάτια μου. Λένε ότι πέτυχε θεραπεία και ότι σε λίγες μέρες θα πάω σπίτι. Τουλάχιστον έτσι λένε.

- Δίνετε την εντύπωση ότι έχετε πολλές αμφιβολίες. (Με κοίταξε εξεταστικά παραμένοντας σιωπηλή. Κατάλαβα ότι έπρεπε η γυναίκα αυτή να αποκτήσει μια ακριβέστερη αντίληψη της πραγματικότητας). Λοιπόν... βλέπετε καλύτερα τώρα;

- Ναι... Είστε βέβαιος ότι δεν θα πεθάνω;

- Προσπαθώ να σας πω ότι δεν φαίνεσθε σαν ένας άνθρωπος που πρόκειται να πεθάνει και τώρα μου είπατε ότι βλέπετε καλύτερα... (σιωπή)... Από πού είστε;

Σιγά-σιγά άρχισε να μου λέει ότι ήταν από τη Ρουμανία, ότι είχε χάσει τον άνδρα της πριν από πολλά χρόνια και ότι ανάθρεψε τα παιδιά της μόνη της. Λίγα χρόνια μετά τον θάνατο του άνδρα της, ήλθε στην Ελλάδα εξ αιτίας της επικρατήσεως του Κομμουνισμού.

- Όλα αυτά θα έπρεπε να ήταν όχι μόνο δύσκολα, αλλά να σας έκαναν να νοιώσετε πολλή μοναξιά.

- Ναι (μελαγχολικά)...Είστε βέβαιος ότι δεν θα πεθάνω; (Όπως φαινόταν δεν είχαμε ασχοληθεί αρκετά με αυτή την απορία).

- Δεν ξέρω κανέναν που μπορεί να είναι βέβαιος γι' αυτό, αλλά φαίνεται ότι αυτό το θέμα σας απασχολεί πολύ. Γιατί;

- Αφού με επισκέπτεσθε! Οι ιερείς συνήθως επισκέπτονται τους αρρώστους όταν είναι έτοιμοι να πεθάνουν. Εγώ θα φύγω σε λίγες μέρες. Τουλάχιστον έτσι λένε.

- Όπως είπατε εσείς η ίδια δεν περιμένετε ότι θα πεθάνετε και εγώ σας είπα ότι δεν επισκέπτομαι μόνο ετοιμοθάνατους...Είπατε ότι έχετε εγγόνια. Μένουν στο σπίτι; Πού θα πάτε όταν φύγετε από δω;

Μιλήσαμε για τα παιδιά και τα εγγόνια της και για το πώς αισθανόταν σα γιαγιά. Ομολόγησε ότι ορισμένες φορές της ήταν δύσκολο να πιστέψει ότι τα χρόνια πέρασαν τόσο γρήγορα και να δεχθεί ότι τα χρόνια της ήταν πια μετρημένα. Παρ' όλες τις δυσκολίες της, είπε ότι ήταν ικανοποιημένη με την οικογένειά της και ξαφνικά πρόσθεσε:

- Εγώ δεν είμαι θρησκευτική. Δηλαδή, πηγαίνω στην εκκλησία κάποτε, στις μεγάλες γιορτές.

Συζητήσαμε τους λόγους γι' αυτό και τις δυνατότητες αλλαγής. Ζήτησε οδηγίες και διευκρινήσεις για τη νηστεία και την προσευχή και ξαφνικά πάλι είπε:

- Εγώ νόμιζα ότι οι ιερείς μιλάνε μόνο με τους «θρησκευτικούς» ανθρώπους.

- Πότε ήταν η τελευταία φορά που μιλήσατε με ιερέα; Εννοώ παραπάνω από ένα «χαίρετε».

- Δεν έχω μιλήσει σε ιερέα για πράγματα σαν κι αυτά που μιλήσαμε...Και ξέρετε, δεν θα πεθάνω. Θα γίνω καλύτερα. Θα περάσετε πάλι να με δείτε πριν φύγω;

Ο πρώτος συσχετισμός που έκανε αυτή η γυναίκα της θρησκείας, συμβολιζόμενη υπό του ιερέως στο νοσηλευτικό περιβάλλον, ήταν με τον θάνατο. Η έλλειψη εμπιστοσύνης που αισθανόταν, η ιδέα που είχε για τον εαυτό της σε σχέση με την προχωρημένη ηλικία της και η ενοχή που αισθανόταν σε σχέση με την εκκλησία, ήταν η ρίζα αυτού του συσχετισμού. Η δική μου ευαισθησία σ' όλα αυτά και η τοποθέτησή τους σε μια ρεαλιστική προοπτική της έδωσε την ελπίδα που χρειαζόταν για μια ολοκληρωμένη ανάρρωση. Αν την απέφευγα και αν δεν είχα ασχοληθεί με τα θέματα που την απασχολούσαν, δεν θα την είχα βοηθήσει να αναπτύξει τις εσωτερικές της δυνατότητες και να βρει την ελπίδα που είχε ανάγκη.

Το παράδειγμα που ανέφερα είναι κοινό. Δεν είναι μοναδικό. Στη θέση αυτής της γυναίκας θα μπορούσε να είναι ένας μεσήλικας άνδρας που είχε υποστεί καρδιακή προσβολή εξ αιτίας της αδυναμίας να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της οικογένειάς του, μια γυναίκα που έχει χάσει την εμπιστοσύνη της σε όλους και σε όλα γιατί ξέρει ότι είναι γεμάτη καρκίνο και ότι κανείς δεν της λείει την αλήθεια, ή μια οργισμένη νέα που υποφέρει από σκλήρυνση κατά πλάκας.

Εάν θέλουμε να προσφέρουμε μια αληθινή και σημαντική διακονία σε τέτοιες περιστάσεις, τότε θα πρέπει να δούμε κάθε άρρωστο σαν άτομο με τα δικά του προβλήματα, αγώνες, δυνατότητες και αδυναμίες. Κάθε άρρωστος έχει την ανάγκη να πει τη δική του «ιστορία» σε κάποιον που έχει την διάθεση να την ακούσει. Μπορεί να υπάρχει μια διαφορά στη διάθεση και θέληση από τον άρρωστο να ικανοποιήσει αυτή την ανάγκη, αλλά η ανάγκη υπάρχει και εκδηλώνεται με διάφορους τρόπους. Σπάνια, εάν ποτέ, θα έλθει κάποιος να πει στον άρρωστο «φαίνεσθε πικραμένος, γιατί;». Σπάνια, εάν ποτέ, θα βρεθεί κάποιος που μπορεί να καθήσει και να ακούσει την απάντηση και να βοηθήσει τον άρρωστο να βρει μια λύση στο πρόβλημά του. Οι περισσότεροι από το προσωπικό και τους συνοδούς θα προτιμούσαν να πούν «έλα τώρα, δεν έχεις τίποτα. Δεν πρέπει να αισθάνεσαι έτσι». Μια τέτοια αντιμετώπιση, όμως, δεν βοηθάει τον άρρωστο να αναπτύξει καρτερικότητα, αλλά τον οδηγεί στην απελπισία. Εάν ο ποιμένας αντιπροσωπεύει τον Χριστό, ο οποίος «τας ασθενείας ημών έλαβε και τας νόσους εβάστασεν» (Ματθ. 8: 19), είναι ο πιο κατάλληλος και υπεύθυνος από το νοσηλευτικό προσωπικό να φέρει εις πέρας αυτό το έργο. Είναι στα χέρια του ποιμένα να αναπτύξει το

δικό του τρόπο με τον οποίο θα γνωρίσει τι ακριβώς θέλει να πει ο άρρωστος και να το αξιοποιήσει για την ανθρώπινη ανάπτυξή του. Για να γίνει αυτό, όμως, πρέπει ο ποιμένας να είναι διατεθειμένος να αναλάβει ένα πνευματικό αγώνα, να συμμετάσχει στον πόνο του θλιμμένου ανθρώπου και όχι να προσπαθήσει να ναρκώσει τον πόνο με μια προσευχή ή έναν καλό λόγο.

Η ποιμαντική διακονία των νοσηλευομένων είναι κάτι παραπάνω από το να ρωτήσεις τους αρρώστους ποιος θέλει να εξομολογηθεί και να κοινωνήσει. Όταν ο ιερέυς το κάνει αυτό, η εκκλησία, τα μυστήρια και ο Θεός γίνονται ένα άλλο πρόσωπο και χωρίς ευαισθησία στοιχείο της νοσηλείας που εξοργίζει εκείνους που αισθάνονται ότι είναι θύματα μιας ζωής γεμάτης μοναξιά και φέρνει περισσότερη απελπισία σε αυτούς που αισθάνονται ασύγνωστα μια υπερβολική ενοχή. Ακριβώς αυτή τη μοναξιά, απελπισία, οργή και ενοχή ξεδιάλυσε ο Χριστός στους αρρώστους και δαιμονισμένους με την προσωπική επαφή του, το πραγματικό ενδιαφέρον, την ευσπλαχνία και κατανόησή του. Αντιμετωπίζοντας αυτόν τον ανθρώπινο πόνο, μπορεί ο ποιμένας να πει στον άρρωστο ειλικρινά και αποτελεσματικά «έχετε υποφέρει πολύ, από πού παίρνετε τη δύναμη να αντιμετωπίσετε αυτόν τον πόνο;» και τότε μπορεί να μιλήσει για τα Μυστήρια και να τα προσφέρει σαν πηγή δυνάμεως στον άρρωστο. Τα Μυστήρια και οι ευχές δεν είναι ο σκοπός, αλλά είναι τα μέσα και τα φάρμακα που έχει στη διάθεσή του ο ποιμένας για την ποιμαντική διακονία και θεραπεία των ψυχών. Ένας σοφός γιατρός πρέπει να ξέρει πότε και πώς να χρησιμοποιεί αυτά τα φάρμακα. Ούτε πρέπει να μετρήσουμε την αποτελεσματικότητα της διακονίας μας με πόσους κοινωνάμε κάθε εβδομάδα. Ο τελικός σκοπός της διακονίας των νοσηλευομένων είναι να παρουσιάσει το ενδιαφέρον του ποιμένα σαν την έκφραση του ενδιαφέροντος του Χριστού και της εκκλησίας που εκείνος αντιπροσωπεύει, σε κάθε άρρωστο χωρίς διάκριση και χωρίς υποχρέωση, πραγματοποιώντας αυτό που γράφει ο Απόστολος Παύλος «αλλήλων τα βάρη βαστάζετε» (Γαλ. 6: 2).